

LIBRI GEDANENSES XXXIV

ARCHIWUM BIBLIOTEKI
GDAŃSKIEJ JAKO ŹRÓDŁO WIEDZY
PRZYDATNE BADACZOM

Zbiory Archiwum Zakładowego PAN Biblioteki Gdańskiej to bogaty skarbiec akt o zróżnicowanej tematyce i wartości. Trzeba zaznaczyć, że to nie tylko akta powojenne, dotyczące działalności Biblioteki od roku 1945, które zebrane zostały w ponad 700 teczkach lub poszytach, nie licząc akt osobowych. Zasoby wcześniejsze obejmują nie tylko lata II wojny światowej i okres Wolnego Miasta Gdańska, lecz sięgają końca wieku osiemnastego. Te z lat wojny i wcześniejsze – tworzone w języku niemieckim – to w sumie 157 teczek, segregatorów lub poszytów, których stan zachowania był i częściowo jest nadal nienajlepszy. W ostatnich latach udało się przeprowadzić oczyszczenie i reperację 35 poszytów z tego zasobu, wybranych pod kątem ważności merytorycznej. To proces ciągły i z czasem wszystkie doprowadzone zostaną do stanu dobrego, co ułatwi znacznie korzystanie z ich treści.

Akta przechowywane w Archiwum Zakładowym dotyczą różnych okresów czasowych i prezentują różne aspekty pracy Biblioteki Gdańskiej. Tematyka zbiorów archiwalnych obrazująca działalność instytucji to m.in. sprawozdania roczne, dokumentacja wystaw dla publiczności, w tym także udziału w Nocy Muzeów. Ponadto problematyka rewindykacji, wymiany, otrzymywanych różnymi drogami depozytów i darów oraz współpraca w tych dziedzinach z instytucjami krajowymi i zagranicznymi.

Jest w zasobach Archiwum Zakładowego informacja o dawnych pracownikach Biblioteki zawarta w teczkach akt osobowych, ale także w biogramach, z których część ukazała się drukiem w „Przeglądzie Bibliotecznym”, „Roczniku Gdańskim” lub w periodyku Biblioteki Gdańskiej – „Libri Gedanenses”. Dostęp do tych akt wymaga zgody Dyrekcji Biblioteki, którą można uzyskać po pisemnym wystąpieniu w tej sprawie.

To, co podano powyżej dotyczy w głównej mierze okresu powojennej działalności Biblioteki, która do końca 1954 roku była Biblioteką Miejską, gdzie obok pracy naukowej zajmowano się popularyzacją czytelnictwa wśród ludności Gdańska, poprzez sieć aktywnie działających wypożyczalni. W 1955 roku dział naukowy Biblioteki Miejskiej przejęła Polska Akademia Nauk i powstała Biblioteka PAN w Gdańsku – następnie Biblioteka Gdańska PAN, obecnie PAN Biblioteka Gdańska. Natomiast dział oświatowy pozostał w Bibliotece Miejskiej, późniejszej Bibliotece Miejskiej i Wojewódzkiej w Gdańsku.

Kilka przykładów zawartości Archiwum z podaniem sygnatur archiwalnych. Problematykę rewindykacji rozproszonych w latach 1944–1945 zbiorów Biblioteki Miejskiej

skiej zawierają np. poszyty o sygnaturach X-2/13, X-2/14 oraz X-21/6. Omówienie tematu rewindykacji, mających miejsce głównie w latach czterdziestych i początkowych pięćdziesiątych ubiegłego wieku, znaleźć można też w artykułach Mariana Pelczara *Biblioteka Miejska w Gdańsku w XIII tomie „Rocznika Gdańskiego” z 1954 roku* (s. 159–180) i *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku 1956–1957 w podwójnym tomie XV/XVI z lat 1956/1957* (s. 550–558). To jednak temat stale otwarty i aktualny. Jeśli chodzi o dary i depozyty, Biblioteka otrzymywała je w pierwszych powojennych latach za pośrednictwem rozmieszczonych w różnych regionach kraju (m.in. w Krakowie czy Wrocławiu) tzw. zbiornic księgozbiorów zabezpieczonych – podworskich, porzuconych i innych. Tu wskazać można poszyt X-2/17. To nader ciekawy i nigdy nie opracowany do końca temat.

Jeśli chodzi o wymianę publikacji, podkreślić warto w tej dziedzinie współpracę z zagranicą. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku miała ona bardzo szeroki zasięg i była w zasadzie jedyną drogą pozyskiwania przez Bibliotekę Gdańską wartościowych, niedostępnych w kraju książek i czasopism. Obrazują te zagadnienia poszyty o sygnaturach: X-2/50, 51 i 52. Poszyt X-2/51 z 1967 roku zawiera na s. 20 opracowanie informujące o ciągłej wymianie publikacji z 130 instytucjami z 24 krajów świata, m.in. z Deutsche Forschungsgemeinschaft z Bad Godesberg. Obecnie wygląda to nieco inaczej – głównie ze względów finansowych. Biblioteka współpracuje w dziedzinie wymiany co prawda z 26 krajami, lecz w tychże tylko z 49 instytucjami.

Zasoby Danziger Stadtbibliothek, nie w pełni zachowane, spisane katalogowo w dwóch językach (niemieckim i polskim), w zwartej formie obejmują 157 pozycji. Najstarszy dokument pochodzi z roku 1797 i dotyczy zarządzania funduszem Biblioteki Rady Miasta przez protobibliotekarza i nosi sygnaturę X-1/123. W poszycie o sygnaturze X-1/18, na stronach 9–12 znajduje się regulamin korzystania ze zbiorów Biblioteki Miejskiej – *Reglement für die Benutzung der Stadt-Bibliothek* – uchwalony 17 sierpnia 1863 roku przez nadzorujący Bibliotekę Magistrat i zaakceptowany 8 września tego roku przez Radę Miasta, a następnie podpisany do realizacji 14 września 1863 roku (il. 1). Wiadomo, że to nie pierwszy tego typu dokument, ale drugi, bo pierwszy regulamin – *Verordnung über die Benutzung der Danziger Stadt-Bibliothek* – z 1821 roku o sygn. Od 19603 8° znajduje się również w zbiorach Biblioteki, ale nie w Archiwum Zakładowym.

W tym samym poszycie X-1/18 (s. 154–157) znajduje się wykaz akcesyjny pozycji włączonych do zbiorów Biblioteki Miejskiej w roku 1870, z podziałem na dary i zakupy (il. 2). Jest ich łącznie 215. Pozycja nr 6 wśród darowizn to 3 prace dotyczące historii muzyki holenderskiej, darowane bibliotece przez dra Eitnera z Berlina. Chodzi prawdopodobnie o Roberta Eitnera (1832–1905), niemieckiego muzykologa, który założył pierwsze Towarzystwo Muzykologiczne w Berlinie oraz wydał 29 tomów źródłowych opracowań dzieł muzycznych i traktatów z wieków XV–XVIII. Niestety – poza wymienionym dokumentem – nie ma śladu tej darowizny ani w alfabetycznym katalogu poniemieckim, ani w aktualnym katalogu systematycznym. Należy zauważyć, że Biblioteka posiada w zbiorach kilka cennych pozycji autorstwa Roberta Eitnera, np. *Bibliographie der Musik* wydane w Berlinie w roku 1877 (sygn. Ee 34 8°).

W tymże poszycie X-1/18 znajdziemy na s. 67 odręcznie zapisany arkusz papieru, zatytułowany „30 talarów” o następującej treści (w przekładzie z niemieckiego) (il. 3):

30 talarów, które wyniosła należność za zakupione przez księdza kanonika Ignacego Polkowskiego z Lubostronia koło Łabiszyna

9 tomów In folio dzieł Heweliusza

spośród dubletów Biblioteki Miejskiej, zostały mnie wpłacone w depozyt przez kaznodzieję Bertlinga.

Gdańsk, 17.02.1869 depozytor, [podpis nieczytelny]

Nie wiadomo, dlaczego przyjmujący 30 talarów od Augusta Bertlinga (tego imienia używał spośród trzech, które nosił: Ernst August Karl) nazywa go w cytowanym tekście właśnie kaznodzieją. Bertling był nim w istocie jako diakon Kościoła Mariackiego, ale był też bibliotekarzem, kierującym pracami gdańskiej księżnicy z mianowania Rady Miejskiej w latach 1863–1879.

Pierwszy tytularny dyrektor Biblioteki Miejskiej dr Otto Günther, zarządzający placówką w latach 1896–1921, pozostawił na omawianym dowodzie transakcji odręczne, opatrzone wykrzyknikiem: „Unglaublich!” (Niewiarygodne!). Czy zdumiała go cena transakcji, czy może sam fakt sprzedaży, tego się nie dowiemy.

Odkrycie w aktach archiwum dowodu sprzedaży dzieł Heweliusza Ignacemu Polkowskiemu otwiera inną ciekawą ścieżkę poznawczą, dotyczącą jego osoby. Z biogramu autorstwa Wiktora Gramatowskiego w *Słowniku pracowników książki polskiej* (Warszawa–Łódź 1972, s. 696–697), dowiadujemy się, iż ów ksiądz kanonik był też historykiem, archiwistą, bibliotekarzem, zbieraczem książek, badaczem rękopisów i bibliografem, napisał i wydał wiele cennych prac, m.in. pierwszy w Polsce katalog inkunabułów oraz – co dla nas szczególnie interesujące – opublikował w 1869 roku w „Roczniku dla archiwistów, numizmatyków i bibliografów” *Zapiski bibliograficzne o bibliotekach gdańskich i Dopisek wiadomości o bibliotece gdańskiej Jana Uphagena*.

Inne ciekawe materiały, mianowicie związane z Fundacją Schwarzwalda, odnaleźć można w poszycie 128 (sygn. X-1/128). Są to co prawda głównie rachunki za zakupione przez fundację książki lub oferty wydawców i księgarzy, np. za wydawnictwo „Künstler Monographien” (Bielefeld und Leipzig, 1895–1940), która to monografia artystów zachowała się w zbiorach do dziś pod sygn. Ea 728 4° czy zeszyty „Quellen und Forschungen zur Sprach- und Kulturgeschichte” (Strassburg, 1874–1918, sygn. Db 360 8°). Za ciekawostkę uznać można ofertę sprzedaży dwóch tomów dzieła o wielkich motylach Ameryki z serii *Großschmetterlinge der Erde* (Stuttgart 1907, 1924), do której dołączono piękną kolorową planszę motyli (il. 4). Fundacja zakupiła oba tomy i znajdują się one na półce bibliotecznego magazynu pod sygn. Uc 5940 4°. Intrygujące jest to, że choć tytuł poszytu to *Schwarzwaldstiftung*, o samej fundacji w nim ani słowa. Na s. 803 *Słownika pracowników książki polskiej* (Warszawa–Łódź 1972) znajduje się biogram Heinricha Schwarzwalda (1619–1672) autorstwa Anny Świdorskiej, z którego wynika, że ten bibliofil, urodzony i zmarły w Gdańsku, zapisał w roku 1669 swój księgozbiór – wraz z funduszem na jego uzupełnianie – gminie ewangelicko-reformowanej w Gdańsku, która z kolei w roku 1832 przekazała ten legat Bibliotece Miejskiej.

Inny poszyt, który warty jest uwagi, zatytułowany *Schenkung Zernecké (Darowizna Zernecké)*, to zaledwie 18 stron korespondencji pomiędzy Walterem Friedrichem Heinrichem Zernecké (1862–1925) a dyrekcją Stadtbibliothek zu Danzig, w której mowa o jego darowiznie dla Biblioteki i gdzie znajdują się odpisy jego testamentu (sygn. X-1/62). Korespondencja obejmuje lata 1914–1915, natomiast kopia testamentu z podpisem darczyńcy nosi datę 20 Februar 1924 (il. 5). W tomie 31/32 „Libri Gedanenses” z 2015 roku, na stronach 23–47 znajduje się publikacja Heleny Dzienis *Ślady rodziny Zernecké w zbiorach Biblioteki Gdańskiej*.

Kolejny ciekawy i godny polecenia temat to budowa dla Stadtbibliothek własnego obiektu pod dzisiejszym adresem Wałowa 15 i „wprowadzenie” zbiorów do tego budynku, co miało miejsce w roku 1905. Informacje na ten temat znaleźć można w poszytach X-1/25 oraz X-1/143. W pierwszym z nich (s. 79–80) znajduje się obszerny artykuł ilustrowany zdjęciami, dotyczący nowej – dziś historycznej – siedziby naszej Biblioteki, zatytułowany *Der Neubau der Stadtbücherei in Danzig*, drukowany 29 lipca 1905 roku w nr. 61 berlińskiego „Zentralblatt der Bauverwaltung”. Drugi z wymienionych poszytów dotyczy w całości spraw formalnych (zgoda na budowę, wnioski o fundusze) oraz technicznych, związanych z budową. Przykładowo – na s. 16 znajduje się datowany 22 sierpnia 1900 roku wyciąg postanowienia Rady Miejskiej o budowie, z ustaleniem miejsca, gdzie budynek powinien stanąć, natomiast na s. 30 przedstawiono szczegóły projektu budowy z kosztorysem i prośbą o akceptację Rady Miasta. Strona 57 poszytu X-1/143 zawiera wyciąg z protokołu zgromadzenia Rady Miejskiej z 20 grudnia 1904 roku, zawierający decyzję przyznania 1000 marek na publikację o funkcjonowaniu Biblioteki Miejskiej w nowej siedzibie. Być może chodzi o zamieszczony na s. 74 tekst, zatytułowany *Der Neubau der Danziger Stadtbibliothek* (12 s.), który ukazał się w Lipsku, choć nie można też wykluczyć, że kwota ta ma związek z publikacją autorstwa Otto Güntera i Karla Kleefeldta *Die Danziger Stadtbibliothek, ihre Entwicklung und ihr Neubau. Zur Erinnerung an die Übersiedelung der Bibliothek in ihr neues Gebäude*, wydaną w Gdańsku w roku 1905 w drukarni A.W. Kafemanna, która znajduje się w zbiorach Biblioteki (sygn. III 154338 – czytelnia zbiorów historycznych: Gd 407), a tłumaczenie tego tekstu opublikowano w poprzednim, 33 tomie „Libri Gedanenses” z 2016 roku.

W poszytcie X-1/25 na s. 18–21 i 29–34 znajdziemy ponadto dwa maszynopisy traktujące o bibliotekach gdańskich, eksponujące Bibliotekę Miejską. Choć nie są datowane, z ich treści wynika, iż powstały w okresie Wolnego Miasta Gdańska. Jedynie w drugim z nich znajdziemy nazwisko autora, ówczesnego dyrektora Stadtbibliothek – Friedricha Schwarza. Na stronach 35–38 tegoż poszytu znaleźć można artykuł wycięty z „Danziger Neueste Nachrichten” z 18 stycznia 1928 roku, który informuje, iż gdańska księżnica jest w posiadaniu wydanego w 1927 roku faksymile dzieła *Codex Argenteus*, czyli Biblii Ulfilasa z VI wieku (sygn. Db 1025 2°), której oryginał znajduje się w Bibliotece Uniwersytetu w Uppsali (il. 6).

Archiwalna dokumentacja Stadtbibliothek zawiera jeszcze sporo ciekawych informacji dla przyszłych badaczy.

Wiele powojennych materiałów archiwalnych zostało opracowanych w formie artykułów lub publikacji książkowych przez byłych lub obecnych pracowników Biblio-

teki Gdańskiej. W pierwszych latach po II wojnie światowej, kiedy Gdańsk powstawał z gruzów, Biblioteka Gdańska – wówczas miejska – rozpoczynała nowe życie. Kilka przykładów, odsyłających w te najdawniejsze powojenne lata. W poszycie o sygnaturze X-2/2 na s. 10 znaleźć można protokół przejścia przez ówczesnego, wielce zasłużonego dla rozwoju Biblioteki dyrektora doc. dra Mariana Pelczara – bezpośrednio od pastora wówczas ewangelickiego kościoła św. Jana w Gdańsku – tzw. biblioteki Zappio-Johannitana. Strona 22 zawiera – opracowany w bibliotece – wykaz dotyczących Gdańska niemieckich nazw topograficznych w zestawieniu z ich polskimi odpowiednikami. Na s. 43 tegoż poszytu znajduje się projekt scenariusza filmu *Odzyskane zbiory*, prawdopodobnie z 1946 roku, który niestety nigdy nie powstał.

W aneksie omówiono techniczne zasady korzystania ze zbiorów archiwalnych Biblioteki Gdańskiej w czytelni zbiorów historycznych.

REGINA LICZMAŃSKA

ANEKS

Z akt Archiwum Zakładowego PAN Biblioteki Gdańskiej korzystamy w Czytelni Zbiorów Historycznych. Wykazy akt archiwalnych znajdują się u bibliotekarza dyżurnego i są udostępniane czytelnikom pracującym w czytelni. Są to trzy komplety spisów: pierwszy dotyczy całego zasobu Danziger Stadtbibliothek, drugi, powojenny to akta opracowane do roku dwutysięcznego (na ogół bez spisów zawartości w poszytach), trzeci natomiast dotyczy akt opracowanych po roku 2000, gdzie w każdym znajduje się na początku spis spraw. Wszystkie akta archiwalne udostępniane czytelnikom mają ponadto luzem włożony do poszytu arkusz papieru, tzw. metryczkę, gdzie korzystający powinien się wpisać.

Wybrawszy tytuł i sygnaturę potrzebnego poszytu, należy wypełnić otrzymaną „Kartę udostępniania akt AZ PAN BG” i zwrócić ją osobie dyżurującej. Jeżeli zamówienie złożone zostanie we wtorek i czwartek pomiędzy godziną 9.00 a 14.30 lub piątek między 9.00 a 10.30, kiedy archiwista biblioteki znajduje się w pracowni, zamówienie złożone za pośrednictwem „Karty udostępniania”, zostanie zrealizowane bezpośrednio, tego samego dnia. Złożywszy natomiast zamówienie w pozostałe dni tygodnia, oczekiwać można ich realizacji w dniu następnym.

Wybrane akta pozostają w czytelni tak długo, jak długo czytelnik zamierza z nich korzystać. Następnie, po wypełnieniu adnotacji o zwrocie, powracają wraz z „Kartą udostępniania” do Archiwum Zakładowego.

Możliwa też jest konsultacja z archiwistą bezpośrednio w sali katalogowej lub telefonicznie (tel. wew. 119), w dniach wyszczególnionych wyżej.

KARTA UDOSTĘPNIANIA AKT ARCHIWUM ZAKŁADOWEGO
Polskiej Akademii Nauk Biblioteki Gdańskiej

Imię nazwisko czytelnika

d a t a

Proszę o udostępnienie akt Archiwum Zakładowego dotyczących

.....

.....

- z lat..... – sygnatura archiwalna.....

Zezwalam na korzystanie z wymienionych akt o sygnaturach

.....

(pracownikom BG w pracowniach, czytelnikom w **Czytelni Zbiorów Historycznych**)

.....

Pieczętka AZ

.....

Data i podpis archiwisty

Potwierdzam przyjęcie wymienionych wyżej akt

.....

.....

Data i podpis

.....

Imię i nazwisko

Adnotacja o zwrocie dyżurnemu czytelni

.....

.....

Podpis oddającego

.....

Data

.....

Podpis dyżurnego

Uwaga: akta osobowe wymagają odrębnej pisemnej prośby o zgodę Dyrekcji.

Reglement für die Benutzung der Stadt-Bibliothek.

§. 1.

Die Bibliothek ist zum Lesen und Nachschlagen der Bücher jeden Werktag, Abendung des Lesesimmers.
in den Monaten vom 1. November bis letzten Februar Nachmittags von 2 bis
4 Uhr, in den übrigen Monaten Nachmittags von 2 bis 5 Uhr geöffnet.

§. 2.

Während dieser Stunden werden Werke aller Art zum Nachschlagen, Lesen
und Exzerpieren im Lesezimmer der Bibliothek an jeden Gewöhnlichen verabfolgt.
Nur solche Personen dürfen zuzulassen werden, von denen wohl dem Urtheile
des Bibliothekars anzunehmen ist, daß sie das ihnen anvertraute Buch beschädigen
würden.

§. 3.

Wer ein Werk im Lesezimmer zu benutzen wünscht, hat den Titel auf einen
Zettel zu schreiben und denselben mit seinem Namen zu unterschreiben. Wird
das Werk nicht mehr benutzt, ist es dem Bibliothekar gegen Rückgabe des
Zettels wieder zu übergeben.

§. 4.

Kein Besucher darf ohne ausdrückliche Erlaubniß des Bibliothekars die Erde
der Bibliothek selbst betreten oder sich selbst ein Buch heraushehlen.

§. 5.

Der Gebrauch von Tinte jeder Art beim Lesen oder Exzerpieren der Bücher
ist verboten.

§. 6.

Keine Unterhaltungen dürfen im Lesezimmer nicht geführt werden.

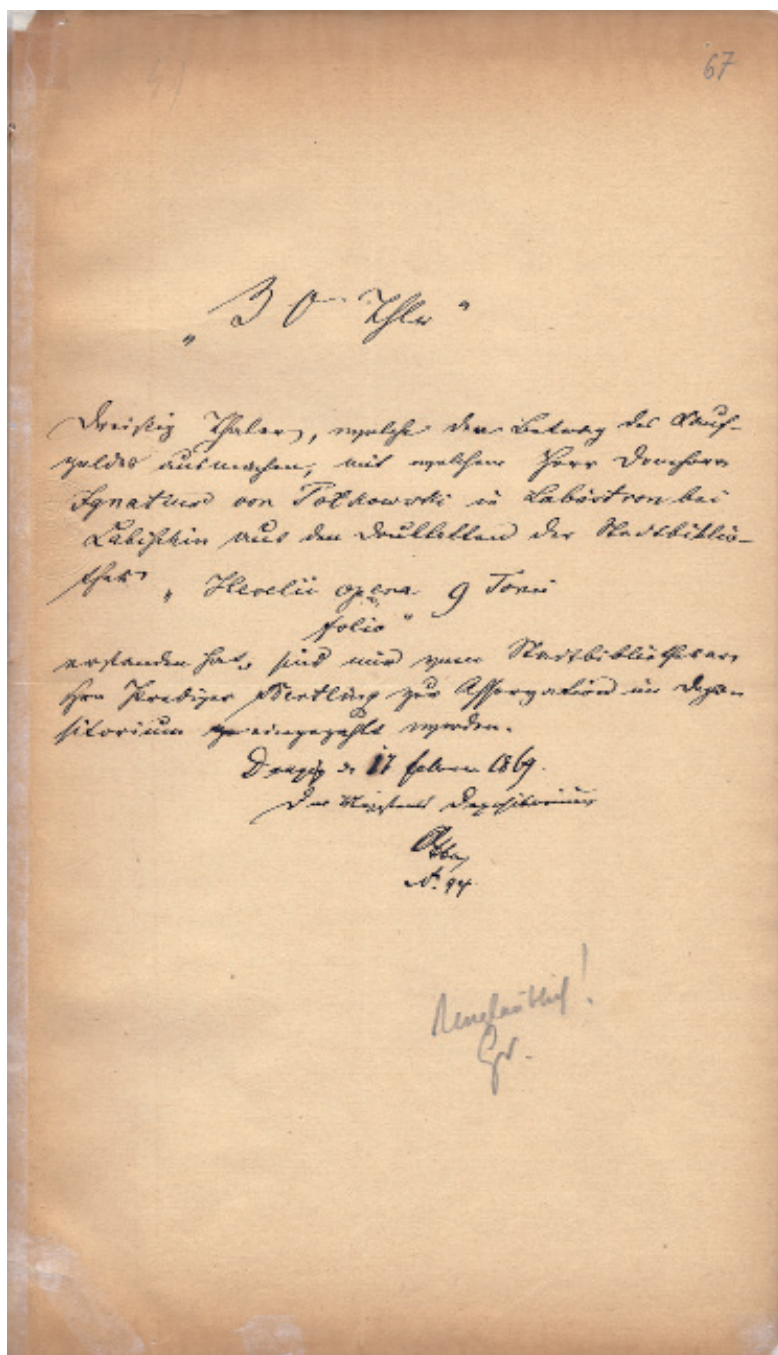
§. 7.

Während der im §. 1. gedachten Stunden werden auch Bücher zum Gebrauche Gelehrten der Bücher.
im Hause ausgeliehen. Doch werden Hand- und Biederbücher, welche auf der
Bibliothek selbst häufig gebraucht werden, gar nicht, Kupferwerke, Handschriften und
sonstige werthvolle Werke nur mit Erlaubniß des Curators ausgeliehen.

§. 8.

Das Recht, auf eigene Verantwortlichkeit Bücher aus der Bibliothek zum
Gebrauche im Hause zu entleihen, steht zu:

1. den Mitgliedern des Curators,
2. den Mitgliedern des Magistrats und der Stadtverordneten-Versammlung,
3. den Directoren und hiefi angestellten Lehrern an den höheren und mittleren
städtischen Schulen,
4. den Königlichem Procurator bis einschließlich zu den Gerichts- und Regie-
rungs-Ämtern,
5. den Predigern, Rechts-Anwältten und Ärzten,
6. den Mitgliedern der kaufmännischen Corporationen in Danzig.

3. Pokwitowanie otrzymania 30 talarów za 9 tomów dzieł Jana Heweliusza sprzedanych ze zbiorów Biblioteki Miejskiej z 1869 roku (PAN Biblioteka Gdańska)

Die Gross-Schmetterlinge der Erde

Eine systematische Bearbeitung der bis jetzt bekannten Gross-Schmetterlinge.

In Verbindung mit
bedeutenden Gelehrten
der Entomologie
herausgegeben von

Professor
Dr. Adalbert Seitz.

Erscheint
in deutscher,
englischer und
französischer Sprache

Vollständig in ungefähr
600 Lieferungen
oder in 16 Bänden,
gegen 1100 Tafeln
mit über
45000 Abbildungen
in Farbenlithographie und
vollendeter Naturtreue.

Das Werk umfasst 2 Hauptteile: Die Palaearktische und Exotische Fauna.

I. Hauptteil Palaearktische Fauna.

- Bereits abgeschlossen mit 130 Lieferungen à M. 1.—.
Band I Tagfalter, 45 Lieferungen oder gebd. M. 60.—
• II Spinner und Schwärmer, 30 Lieferungen oder
geb. M. 45.—
• III Eulen, 35 Lieferungen oder gebd. M. 55.—
• IV Spanner, 20 Lieferungen oder gebd. M. 40.—

2. Hauptteil Exotische Fauna.

- Vollständig in etwa 450 Lieferungen à M. 1.50.
Nach Erscheinen eines Bandes erhalten sich die Preise um ca. 15%
Band V—VIII Amerikanische Fauna ca. 100 Lieferg.
• IX—XII Indo-australische Fauna, 190
• XIII—XVI Afrikanische Fauna, 160
Die Einteilung der einzelnen Bände entsprechend
dem I. Hauptteil.

Jeder Band ist getrennt in Textband und Tafelband.

Als Band XVII wird ein Supplement-Band erscheinen, der Morphologie, Biologie, Geographie und wichtige Ergänzungen zu den Hauptteilen behandelt.

Alle Bände und Faunen können auch einzeln bezogen werden und zwar in Lieferungen oder gebunden.

Die Tagfalter (Rhopalocera)	umfassen die Bände	I	V	IX	XIII
• Spinner und Schwärmer (Bombyces & Sphingies)		II	VI	X	XIV
• Eulen (Noctuae)		III	VII	XI	XV
• Spanner (Geometrae)		IV	VIII	XII	XVI

Seitz, Gross-Schmetterlinge der Erde ist das umfang- und inhaltsreichste, aber im Verhältnis zu dem Gebotenen zugleich bei weitem das billigste Werk seiner Art.

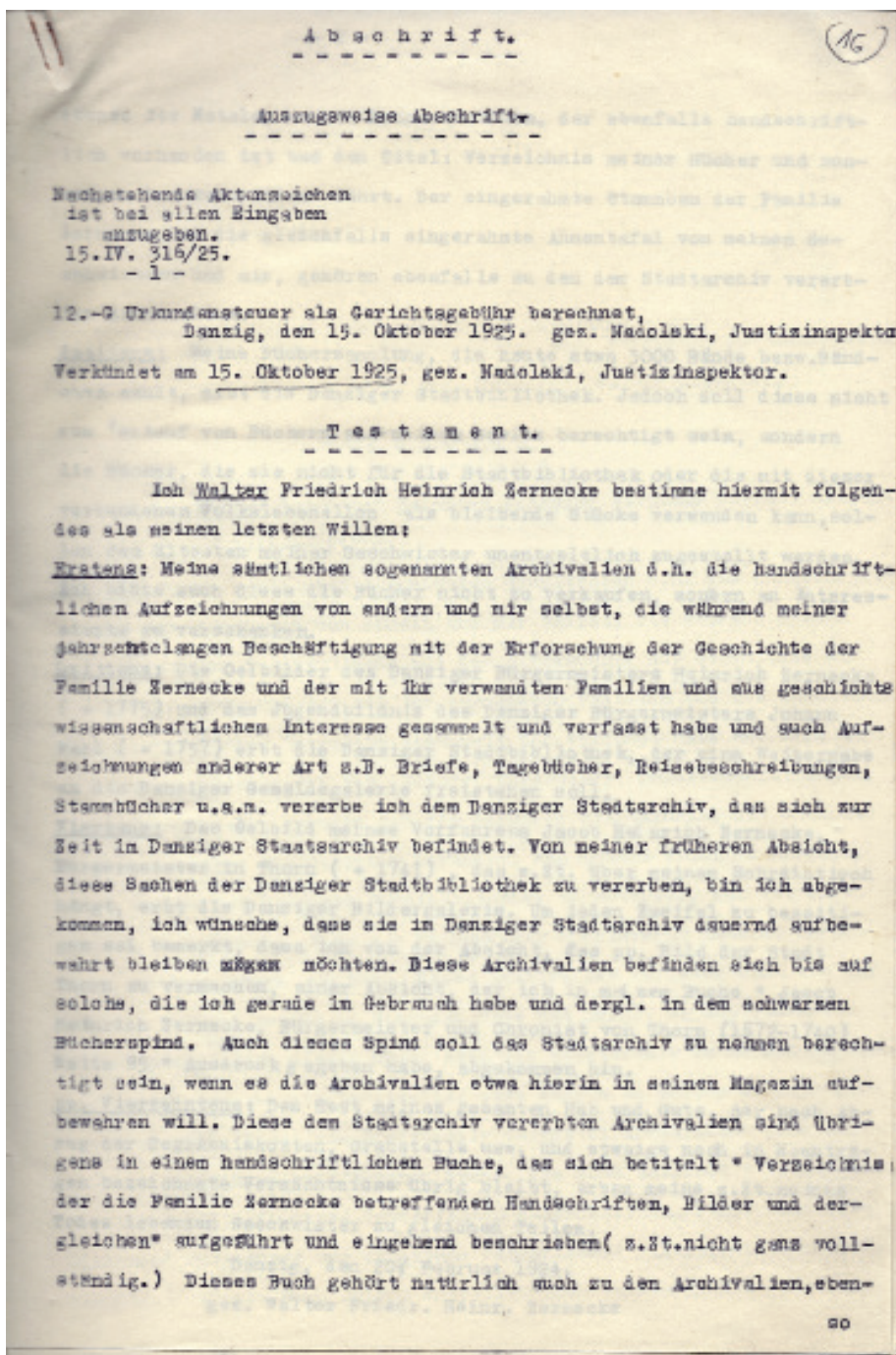
Der Herausgeber hat damit anerkannter Weise das Handbuch geschaffen, das in allen Bibliotheken, Zoologischen Instituten, Museen usw. sowie in Sammlerkreisen nicht nur zur raschen und sicheren Bestimmung, sondern auch zu Studienzwecken unentbehrlich geworden ist.

Weitere Auskunft wird gerne erteilt, Probestafel und Taxiprobe steht kostenlos zur Verfügung.

Stuttgart, Poststrasse 7.

Verlag des Seitzschen Werkes (Alfred Kernen).

4. Oferta sprzedaży dwóch tomów publikacji „Wielkie motyle ziemi”
(*Grossschmetterlinge der Erde*, Stuttgart 1907, 1924)
(PAN Biblioteka Gdańska)

5. Odpis testamentu Waltera Zernecke z 1924 roku
(PAN Biblioteka Gdańska)

